

Michal Kneblík: Obraz lidského nitra ve vybraných sbornících protestantských písní z konce 18. a počátku 19. století. FHS UK, Praha 2007, 48 s. (vč. 5 s. obrazové přílohy).

Subjektivní (sebe)tematizace a prožívání Já je významným výzkumným polem historie a historické sociologie přinejmenším od doby Maxe Webera, velice často tvoří důležitou komponentu úvah o modernizačních procesech a jejich souvislosti s proměnami dobové religiozity, případně s konfesionálním (protestantským) původem modernizace. Autor předložené práce se přitom pokusil na příkladu dvou českých rukopisných nekatolických zpěvníků pramenně doložit či vyvrátit některé z dosavadních konceptualizací; sám uvádí, že jeho studie je nová „snad ve způsobech, jakými se snaží vybranou problematiku zachytit a ve výběru pramenů, na kterých ji prezentuje“ (s. 6). Skromnost je v daném případě namístě, ale rozhodně nikoli ke škodě věci – zvolené téma je na bakalářskou práci rozhodně dostačující. Méně pozitivně bohužel musím hodnotit její rozsah, nejen v kvantitativním smyslu, ale především pokud jde o zpracování tématu, které po mém soudu není vyčerpávající, nezohledňuje veškerou dostupnou sekundární literaturu a nevede tudíž k dokonalým závěrům. K tomu musím ještě předeslat, že se s textem bakalářské práce M. Kneblíka nesetkávám poprvé. Jeho podstatné části již byly předloženy jako seminární práce v rámci mého kurzu „Česká protireformace“, což samo o sobě jistě není na závadu, kvalitní seminární práce však ještě neznamená stejně dokonalou práci bakalářskou.

* * *

Vlastní bakalářská práce je logicky rozdělena na šest částí. V první z nich (s. 7-8) autor velice povšechně seznamuje s použitou sekundární literaturou, která je sice vhodně zvolena, přeci jen v ní však postrádám zásadní práce charakterizující český náboženský exil (G. A. Skalský), osvícenství (E. Winter), případně i národní obrození (F. Kutnar). Naprosto nepochopitelná je zejména absence Čapkovy *Čs. literatury toleranční*, jejíž autor rozebíral nejen podobné ale dokonce přímo tytéž prameny, jako autor předložené práce, a proto je jeho dílo v daném kontextu nepominutelné. Znalost J. B. Čapka by autorovi bakalářské práce poskytla nejen širší rozhled po českých nekatolických rukopisech 18./19. století, ale možná by korigovala i některé jeho problematičtější závěry. Rozbor literatury, která skutečně byla při práci použita, je příliš stručný a málo analytický, sepsaný jen *pro forma*.

Neméně stručná druhá kapitola (s. 8-9) věcně popisuje oba použité prameny, chybí však jejich paleografický rozbor (včetně pokusu o určení prostředí a doby vzniku; datace vzniku písní i vnošení v kancionálech s ním nemusí být totožné), případně i rozbor z hlediska historie jazyka, a především pokus o určení původu. M. Kneblík sice opsal Jungmannovy charakteristiky z katalogových lístků, nedal si však ani tolik práce, aby si je dohledal v *Historii literatury české*, a především (s výjimkou níže popsaneho Liberdy) neudělal to, co by mělo tvořit základ jeho vlastních úvah – nepokusil se nalézt zdroj těchto písní v konkrétních dobových kancionálech. Jejich „lidový“, tj. tajně nekatolický nebo tolerančně protestantský, původ v českém prostředí je téměř vyloučen, alespoň ve většině případů, jednalo-li se přitom o opisy z dobových kancionálů (jednoho či více), je nezbytné tento původ určit přesně a vyvodit z něj patřičné závěry. Uznávám, že je to práce mravenčí, nicméně bez ní musí předložená práce zůstat u vágních a nedostatečných tvrzení o (blízkosti analyzovaných pramenů) „lidové zbožnosti“, aniž by ji mohla přesněji charakterizovat – v tomto konkrétním případě, i obecně (např. s. 6, 10). V souvislosti s popisem pramenů postrádám též zdůvodnění – podle mého názoru nesprávného – tvrzení „mám určité

pochybnosti o tom, zda se [zpěvníky] i prakticky používaly“ (s. 8; skutečnost, že se tyto písně nezpívaly, neznamená, že zpěvníky nebyly užívány).

Z prolegomenálních kapitol je nejdelší, ale také nikoli neproblematická kapitola věnovaná metodě práce (s. 9-13). Jistě lze přijmout východisko, že „budeme v pramenném textu ... hledat termíny popisující lidské nitro“ (s. 12), a to včetně vhodně zvolených termínů – srdce, duše, duch, světlo, svědomí, mysl atd. Přes autorovu snahu o zařazení do širších souvislostí vývoje dějepisných metod ve 20. století – nebo možná právě pro tuto snahu, která vyznívá značně zkratkovitě –, nicméně nemohu plně uznat její teoretické zdůvodnění. Autor na čtyřech stranách zřejmě sepsal vše, co zjistil o vývoji moderních historických proudů a jejich zkoumání lidové zbožnosti ve 20. století, lépe by však bylo, kdyby se zaměřil spíše jedním směrem a vlastní metodu práce a její teoretické implikace pojednal více do hloubky.

Analytickou část práce představují čtvrtá a šestá kapitola, mezi něž je vložena pasáž o individualizaci (v rámci elitní kultury) čerpaná ze sekundární literatury. Ve čtvrté kapitole (s. 14-24) jsou s již uvedenými výhradami řešeny doba vzniku jednotlivých písní, otázka jejich autorství a podána hrubá tematická analýza, zejména v souvislosti s možným ovlivněním pietismem. Pokud jde o sledování dominantních prvků, M. Kneblík má nepochybně pravdu, nachází-li v jednotlivých písních christocentričnost, biblicismus, protikatolickou eklesiologii, nebo eschatologii, které také podrobněji přibližuje, za hlubší rozbor by snad stála i na s. 19 zmíněná tematika (odchodu do) exilu – zejména v souvislosti se srovnatelnými pietistickými „autobiografiemi“, jež vydala E. Štěříková a teoreticky zpracovali např. J. Horský či M. Křížová –, či dědictví české reformace – to především v souvislosti s Kleychovým „historismem“. Vzhledem k pracnosti provedených rozborů ovšem autorovi bakalářské práce nelze vyčítat, že se nepustil do dalších, jde spíše jen o vhodnou orientaci do budoucna. Problematictější je úvaha o pietistických vlivech, která se opírá hlavně o van Dülmenovo povšechné hodnocení pietismu (s. 21) – postrádám také jiné pohledy, včetně těch prezentovaných v použité literatuře (Barth vs. Troeltsch). Tvrzení, že „pietismus byl všeobecně spojován s potlačováním veškeré smyslovosti“ (s. 21) v prostředí českého exilu a především herrnhutského novobratrství rozhodně neobstojí (Liberda, Zinzendorf!), podobně se v argumentaci objevují věcné chyby: datace exilových kancionálů na s. 15 (s výjimkou Liberdy) neodpovídá prvním vydáním, Liberda „obsahově“ patří spíše slezskému a potom berlínskému než saskému kontextu (s. 22) atd. V tuto chvíli nemohu osobně posoudit správnost Kneblíkova závěru, že „pietisticky inspirované písně tvořily pouze [menší] část z obou ... sborníků“ (s. 24), ale vzhledem k výše uvedenému jej nemám za zcela průkazný. I pokud by tomu tak bylo – což je možné –, nelze však u tohoto závěru zůstat, je třeba analyzovat, proč tomu tak bylo, což souvisí s původem písní i prostředím, ve kterém byly opsány. S Horského zjištěním o relativně malém vlivu pietismu v Čechách totiž jsou v rozporu výzkumy P. Šorma i autora tohoto posudku, i když je třeba připustit, že tento vliv byl hlavně vnější, ulpívající na povrchu a neměnicí „mentální“ charakter lidové (tajně nekatolické) zbožnosti. Ostatně už R. Říčan u nás prohlašoval pietismus za „nekatolické baroko“! Jsou-li navíc opisy až potoleranční, což je vysoce pravděpodobné, je třeba se ptát na disciplinační vliv protestantských duchovních.

Pátou kapitolou (s. 24-28) si autor bakalářské práce připravil materiál pro srovnávání elitní (s. 29-30) a lidové (náboženské) kultury vzhledem k procesům individualizace a zniternění víry. To je nepochybně správný postup, není však proveden do patřičné hloubky – je sice pěkné, že Kneblík argumentuje příklady od antiky přes Leibnize po Feuerbacha, zůstává však bohužel pouze u nich, aniž by rozebíral další, případnějšší dobové autory (tedy takové, kteří mohli ovlivňovat lidové prostředí), i když nutno podotknout, že kupříkladu analýza pietismu již je v páté kapitole podána do větší hloubky a s ohledem překračujícím konfesionální hranice. Nesourodě pojednaná (náboženská) individualizace elit ovšem neumožňuje dostatečně hluboké srovnání s příklady „lidové“ (*sic!*) zbožnosti, které jsou v bakalářské práci

prezentovány; obecný závěr, že se elity individualizovaly rychleji, je sice nepochybně správný, ale sotva překvapivý. Stejně tak důraz na dlouhé trvání a „mentální“ soupodstatnost mezi katolickým a evangelickým prostředím (s. 40). Pomineme-li tento nedostatek, obsahuje šestá kapitola především dohledání a analýzu užívání „subjektivně popisných“ kategorií v obou zpěvnících (s. 30-40). Vzhledem k tomu, že neznáme autory jednotlivých písní a způsob jejich recepce v lidovém prostředí, je ovšem krajně obtížné určit, o čem vlastně dosažené – samy o sobě nepochybně správné – závěry vypovídají? Kvituji sice s povděkem, že M. Kneblík potvrdil mnohé závěry J. Horského nebo autora tohoto posudku, kde však je zaručeno, že to tak doopravdy bylo? Jak dalece o lidové zbožnosti na přelomu 18. a 19. století vypovídají (nepochybně alespoň částečně) „pololidové“, obvykle také starší prameny? Např. závěr o „předmoderním“ chápání metafory světla (s. 36) je jistě náležitý – je však signifikantní pro názory těch, již si zpěvníky pořizovali a četli z nich, nebo jen pro autory písní, třeba z dávno předosvícenského prostředí? Zde by bylo třeba věnovat pozornost jednotlivým konkrétním písním a jejich přesnému časovému určení. Pokud jde o fenomén „evangelického čtení“, jež autor posuzované práce přijímá od M.-E. Ducreux (s. 35), byl bych vzhledem k novějším výzkumům opatrnější (např. před koncem 18. století již rozhodně početně, byť nikoli relativně vzhledem k populaci převažovaly katolické rukopisy), závažnější nedostatky však spatřuji v některých interpretacích: Duch, o kterém hovoří píseň na s. 36, může být stejně tak projevem subjektivizace, jako Duchem sv.!

* * *

Bakalářská práce M. Kneblíka je dobře logicky vystavěná a pečlivě zpracovaná, i když se v ní občas objevují pravopisné nedostatky (interpunkce, shoda podnětu s přísudkem). Závažnější výhrady mám však vůči její obsahové stránce, a to přesto, že autor zvolil rozumně ohraničený problém a jeho zpracování věnoval nemalé úsilí. V teoretických dimenzích své práce je totiž pohříchu až příliš „rozevlátý“, aniž disponuje dostatečnou znalostí problematiky, což se projevuje i v případě (nedostatečné) znalosti dobových elitních diskursů a jejich prezentace lidovým vrstvám. Vlastní analýza rukopisných pramenů pak sice v některých ohledech dostačuje (především tematické a obsahové prvky – jejich určení), jindy je ale příliš povšechná, navíc pomíjející jak formální náležitosti, tak kritiku původu písní (včetně otázky autorství a preciznější analýzy doby a kontextu vzniku) a v neposlední řadě jejich širší sociální a ideové začlenění. Ne všechny výše uvedené výhrady k bakalářské práci M. Kneblíka je nutné brát jako výtky, některé mají spíše orientovat autorovo budoucí bádání, přesto nelze kladně hodnotit nerespektování či absenci základních „řemeslných“ oborových postupů. Práci proto sice **doporučuji k obhajobě**, nicméně s jistou lítostí hodnotím pouze jako **velmi dobrou** (cca 35 b.).

V Praze 4. června 2007

.....
PhDr. Zdeněk R. Nešpor, PhD.